

teatar tehničke civilizacije, I

U jesen 1964. godine održana je u Varšavi praiizvedba „Haleluje“ je ve-
dora Lebovića.

U Beogradu je bila evropska praiizvedba Millerove drame „Posle pada“.

Iz ova dva podatka naša javnost izvela je sledeće zaključke:

1. Praiizvedba „Haleluje“ je veliko priznanje jugoslovenskoj savremenoj dramaturgiji.

2. Praiizvedba Milera u Savremenom pozorištu u Beogradu je znak da su naša pozorišta počela pažljivo da prate tekuću produkciju u svetu i da reaguju ekspeditivno i efikasno.

Javnost, međutim, nije konstatovala da su komunikacije između nacionalnih dramaturgija poslednjih godina postale daleko bolje i da znače više od umetničke saradnje.

Znače ljudsku saradnju. Poslednja decenija predstavlja za teatar kritično doba raslojavanja kompleksa scenskih mogućnosti koje su pod ovim zajedničkim imeniteljem egzistirale tokom cele registrovane kulture čoveka. Bogaćeno novim formama, koje su nicala u anonimnim folklornim sredinama sveta, pozorište je najzad pronašlo i svoj najviši integralni oblik: teatar sinteze.

To je poslednji napor da se izbegne poraz jedne vekovima dominantne koncepcije, da se u uslova visoke tehničke civilizacije sa svim pozitivnim i negativnim

refleksima na psihu čoveka, održi korak sa oblicima masovne kulture (televizija, film, radio) i masovnog kića (zabavna muzika, improvizovane muzičko-scenske esterase, prosvetarske priredbe u cilju održavanja nacionalne kondicije).

Svaka umetnost, međutim, ili mora da živi svojim životom ili da nestane.

Pozorište sinteze je pokušaj da se živi tuđim životom.

Cinjenica da je takvo stanje neodrživo neminovno usmerava scenske forme da podu svaka svojim putem, svaka ponovo u sopstvenu, autonomnu avanturu, svaka sa rizikom da je logika vremena da bar neka od njih preživi i postane teatar budućnosti.

Gledana iz jugoslovenske perspektive situacija možda ne izgleda tako kritična. Jer naš gledalac još uvek nije potpuno čovek visoke industrijske epohe, još uvek mnogo ljudi prisutnih u zamašnim pozorišnim salama poseduju agrikulturni, tradicionalistički, crno beli senzibilitet literarnog i zanatlijskog romantizma druge polovine panonskog balkanskog devednaestog veka.

Sem toga, jugoslovensko pozorište je svaštarsko pozorište. Jedva da ima tri-četiri kuće koje neguju određeni repertoar, određeni stil glume i koje koliko-toliko prate dramsku produkciju.

To, naravno, nije čudno. U Bukureštu, Atini, Budimpešti, gde ima po više od dvadeset pozorišta, moguće je praviti tipске scene, ali tamo gde je sva publika u najboljem slučaju upućena na dva-tri teatra i svaštarsko pozorište je više nego dobro došlo.

Ta „bolje išta nego ništa“ koncepcija je samo prividno jugoslovenska pozorišna neophodnost. U praksi ona znači konglomerat dramskih predstava. Malo iz klasičnog repertoara, malo iz naše patetične dramske literature fin de siecla, malo iz vodviljskog fonda, malo iz savremene zabavne (šitaj: loše i lažne) dramske literature, malo frojdzizma i malo pozorišta apsurdna.

Ništa, međutim, ili skoro ništa iz dramske literature koja moralno i idejno angažuje gledaoce ovog podneblja.

U svetu, ako izuzmemo pozorišta orijentisana na negovanje tradicije, svaki teatar predstavlja aktivistički program za sebe. Razudnost teatarskog života je tolika da se danas već i satirična scena, na primer, ne shvata kao integralni pojam. Pozorište je krenulo u potragu za svojim gledaocem, ono mu se nameće ne samo svojim repertoarom, ono se prilagođava uslovima i prostorno i vremenski, ono je svoje tehničke uslovljivosti prilagodilo mogućnostima sredine i ima razraden operativni plan svoga dejstva.

Mi, međutim, još uvek očekujemo da nam ljudi dolaze u određene sale, mi još uvek imamo večernju građansku publiku, mi još uvek tapkamo u navikama secesije.

Jer mi imamo dotiranog a ne zainteresovanog gledaoce.

Mi publici dajemo ono što nju zadovoljava.

Mi, međutim, ne mislimo na to da u ljudima treba otkrivati i one afinitete koji se nalaze zapretni ispod sedam brda navika, konvencija, lažnog stanja zadovoljstva i automatistički prihvaćenih mišljenja o tome šta je to pozorište, šta pozorište treba da pruži, zašto

treba ići u pozorište i kako se formira pozorišna publika u dobu tehnizacije društva.

Živimo u vreme masovne serijske proizvodnje, što podrazumeva i stvaranje kolektivnog ukusa, estetičke jedinstvenog industrijskog društva, morala koji se pokazuje kao najcelishodniji i koji obezbeđuje društvo od etičkih potresa u trenucima realizacije primarnih ciljeva.

Profiliramo ljude koji egzaktno i krajnje racionalno misle, ljude orijentisane ka apsolutnom konstruktivizmu i interesno omeđene na svet na čiju sudbinu mogu da utiku.

Čovek je, međutim, biće organski nespojivo sa jednosmernom orijentacijom. Njegove radosti i zadovoljstva, depresije i otpori ne zavise samo od socijalne situacije u kojoj jeste niti samo od mogućnosti da se individualno potvrdi. Uzroci njegovih emotivnih potresa često su u sferama koje nisu posebno bilo kakvoj kontroli, njegove boli sazrevaju i na neprijateljima intime. On je, sem toga, biće koje je u biološkom sporu sa svojim vremenski ograničenim postojanjem, biće koje slučajno kreće putem dramatičnosti i čija je reakcija često nepredvidiva. Koncentrični krugovi svetova u kojima se nalazi i njegov svet neminovno stavljaju svoje pečate na njegovu sudbinu. Tanka kora socijalne discipline i svesti giba se pod mirakovima predistorije koji još klijučaju u njegovoj psihu. Tome treba dodati i dvostruki odnos prema tehničkoj civilizaciji: odnos straha i odnos afiniteta.

Pozorište kakvo imamo nije pozorište toga čoveka. Ono je jedna muzealna institucija ili jedan demobilisajući ambijent, u svakom slučaju ne neophodnost ovog trenutka.

Pozorište tehničke civilizacije pretpostavlja pre svega dramske tekstove o takvom čoveku. Teatar svake epohe ostao je velik upravo time što je ljudima svoga doba otkrivao njihove prave identitete. Vrlo je malo tekstova koji su

bar pokušali da otkriju identitet ovog čoveka koji je oko nas i koji smo svi mi. Već na toj polaznoj tački zatajila je teatarska politika. Nedostatak bilo kakve stimulacije, odsustvo nerva za ono što je Veljko Vlahović na Osmom kongresu nazvao negovanjem talenta, činjenica da već godinama repertoarskom politikom nazivamo jedan zbir neosvetljenih samoinicijativa, sve nas to sprečava da učinimo i drugi korak.

Gledalac, u nedostatku onog što ga angažuje, prihvata ono što mu godi, ono što ga narkotizira ili, najzad, i ono što mu ne smeta.

Održavajući takvo stanje pozorište u Jugoslaviji samo sebe vodi u bespuće. Ne može se očekivati da će entuzijastički napori pojedinaca moći da ostvare ono za šta je potreban angažman zajednice. „Haleluja“ je doživela praiizvedbu u Varšavi. Kada je došla kod nas, kritičari su joj prišli sa objektivističkih estetskih stanovišta. „Posle pada“ je drama koja je takođe ocenjena sa takvih stanovišta.

Joneskov „Vazušni pešak“ primljen je apatično.

U međuvremenu mi još uvek imamo večernja, konvencionalna pozorišta u kojima čekamo dobrovoljce za psihičku torturu ili snobove ili umorne ljude kojima je potrebno razgaljivanje.

To nije naše pozorište, to nije pozorište tehničke civilizacije, a najmanje pozorište socijalističkog društva.

U međuvremenu opšta ljudska zainteresovanost, koordinacija napora stvara internacionalni teatar novog tipa. Neuključeni u taj kreativni poduhvat, mi još uvek ispredamo ono što smo nekada davno naučili u Parizu, Berlinu ili Pragu. Mladi svoje nepristajanje manifestuju napadima na sporedne probleme. Od starog drveta ne vidi se mlada suma. Od pozorišta se ne vidi pozorište.

Ovim razgovor o teatru tek počinje.

Tomislav KETIG

PERICA ZUBAC POP

kazivanja o pesmi

više pesmo zlo i naopako
moja glava odlazi da spava

pobeći u san u jesen u pticu
pobeći samo duboko od pesme
od noći koja na čelo naleže
težinom srebra težinom vode

otkuda doći putem kroz leto
vetar je višnjama polomio rebra
otkuda nemir u snu prenočiti
otkuda reći
umorni neće u pesmu leći
(tu se ne spava)
tu samo studen na čelo naleže
težinom vode težinom srebra

IV

od osmeha prostrta ponjava
leže pesme ubijene ptice
samo tuga bleđa suvonjava
ko prah višnje pada mi na lice
leže pesme kao mrtve ptice
beže reći pod ogrtač čutnje
vetar vetar zima u oknima
kuda noći kud od ove slušnje
što tavori u praznim očima
beže reći pod ogrtač čutnje
sve iz pesme a u pesmu ništa
noć noćuje sevaju tišine
u sećanju spaljenj ognjišta
deteline ispod prenaj planine
sve iz pesme a u pesmu ništa

od pesme se uteći ne može
mrtvi čute živi da prozboru
kuda noćas iz sopstvene kože
kad stihovi beznadno romore
iz pesme se uteći ne može

V

ne stigosmo ništa reći o ljudima
proleća smo u mostaru dangubili

samo mesec žuti ladar u grudima
neki vršac u kome smo davno bili
ne stigosmo ništa reći o ljudima

ne umem te pesmo
oplakati

VOISLAV VULANOVIĆ

nebesnice

Svijet u bijelom slapu navire na naše oči,
riječ i svetlost donose blagu plodnost
danima što gore na brdima i poljima
ispunjavajući naša srca.

Ustajemo uvijek dizani vatrom,
snažnim rukama gradimo pjesmu
od mjedi sunca, kao srećan kovač
zračne cvjetove od gvožđa.

Tako cvijeće pobjeđuje svijet,
tako opstaje čisti prostor
ptica, vrtovi u kojima pijemo vino
vidovati za ogromno krilo strofe.

Već nisi bio, jemče nevidljivog boga,
mimo tebe odoše najljepša doba,
zri kamenje u grlu u kom sašne
glas i sunce uzeto bogovima.
Osloboden ropstva bezbrojnih rojeva gladi,
strašne dubine noći i poraza putovanja,
da li već spavaš u najljepšoj ljepoti
sa zenicama u korijenju i srcem u magli?
Da li već spavaš snom blaženih, o prijatelju,
ili još viltlaš po razbojištu žeženim mačem,
preko glave u suncu? Ili mrtvima zboriš
kako sanjaš da biljem kračes?

More hući pod kožom. Svjetlost
zaleđena u brdima
još se drži u nama
i oglašava saučesništvo
u podvodnoj tajni strofe.

Rob vode, na ivici opasnosti,
pozdravljam vas, Drugovi Slobode,
i pokušavam da vaša rasuta srca
skupim u svijetlo krilo strofe.

Pretvoreni u energiju zemlje,
vi što pronosite zastave godišnjih doba,
imam utisak da vas ne mogu stići,
da ste zauvijek otišli, prijatelji.

U čudesnom vazduhu već dugo zborim
pred suncem zastrtim pepelom predaka,
dok mi jedan veliki bol probada srce
i oči zatvara.

Jedan te isti talas nosi svijetom
lišće i pčele, i ovu moju pjesan,
plodove srca jedva naznačene,
vijenac cvjetova na sasušenoj nebu.

IVAN RASTEGORAC

otvoreno more

Sveštenik
Koji se obraća moru
Kao nebu

Starac
Koji proklinje more
Koje voli

Dečak koji meša
Nežnost svoje mame
Sa morskim puti

I jedna uvažena ličnost
Koja se odrice svega
U ime mora

Ako je nevrerne

Ako je nevrerne
Mnogobrojni domoroci
Sa zadovoljstvom
Piju slanu vodu
Njihove žene
Beru ljuto cveće

Ako je nevrerne

Ako je nevrerne
Devojke nude
Na milost i nemilost
Svoja naga tela